

TVORBA RIJEČI U JEDNOM ZANIMLJIVOM KORPUSU

U prilogu se analiziraju i primjerima ilustriraju postupci tvorbe riječi u knjizi *Kaleidoskop* povjesničarke umjetnosti i književnice Željke Čorak, u usporedbi s nekim njezinim kasnijim djelima. Mnoštvo zanimljivih tzv. individualnih ili ad hoc tvorevina dokazuje s jedne strane kreativnost i bogatstvo autoričina jezika, s druge strane vitalnost i plodnost dotičnih tvorbenih postupaka u suvremenom hrvatskom jeziku.

1. Među djelima suvremene hrvatske nefikcionalne književnosti posebno mjesto pripada tekstovima istaknute ličnosti suvremene hrvatske kulture, povjesničarke umjetnosti, književnice i publicistkinje Željke Čorak, prisutne na tim poljima preko trideset godina. Virtuoznost njezina jezika i stila dobro je poznata našoj kulturnoj javnosti, a jedan je od elemenata u tome i tvorba riječi, važna komponenta bogaćenja leksika (uz posuđenice i semantičke promjene). Tvorbeni postupci u jeziku naše autorice ilustriraju njezinu inventivnost i kreativnost kako u uporabi postojećih tako i u stvaranju novih izražajnih mogućnosti. Budući da, međutim, u najnovijem i najboljem prikazu tvorbe riječi u hrvatskom jeziku (Babić 1986; odsada dalje: Babić) nije izričito navedeno jesu li djela Željke Čorak – kao i tolika druga – uzeta u obzir,¹ držimo da će biti zanimljivo i korisno proučiti one primjere tvorbe koje bi svakako, s punim imenom, valjalo uvrstiti u materijal za taj studij. Većina je glavnih autoričinih djela objavljena doduše nakon Babićeve knjige (v. bibliografiju), ali jedna je njezina knjiga, *Kaleidoskop*, izašla 1970. godine, a druga 1981. godine. Kako u svim autoričinih tekstovima nalazimo impresivan niz tvorbeno zanimljivih primjera, uključit ćemo i njih u prilog što slijedi, koncentrirajući se ipak na *Kaleidoskop*, koji će nam biti temeljni korpus. Vrijedno je naime pokazati da već to mladenačko djelo Željke Čorak, zbirka kritika, osvrta i eseja objavljenih od 1965. do 1970. godine, sadrži sve ono bogatstvo jezika koje karakterizira i njezin kasniji rad. A budući da je od najranijega teksta u *Kaleidoskopu*, eseja o Le Corbusieru iz g. 1965, do posljednje ovdje upotrijebljene knjige, *Zagreb, pisani prostor* (1994) prošlo tridesetak godina, bit će zanimljivo pratiti i eventualni razvoj autoričinih tvorbenih postupaka u tom periodu. U našem izboru primjerâ citirat ćemo svaki od njih u kontekstu potrebnom za razumijevanje semantičke, stilističke, pragmlingvističke i tekstovne komponente, a gdje smatramo potrebnim, dodat ćemo i vlastiti komentar. Ovim prilogom želimo s jedne strane

1 Na 8. strani govori se o izvorima, ali se ne navode oni autori koji nisu posebno citirani nego samo ekscerpirani, tako da se ti autori mogu utvrditi samo prepoznavanjem citatâ.

doprinijeti prikazu tvorbe riječi u navedenoj Babićevoj monografiji, a s druge strane osvijetliti jednu, i to ne najmanje važnu, stranu jezika i stila naše poznate autorice.

2. Što se tiče teoretsko-metodoloških osnova, slažemo se uglavnom sa S. Babićem, koji u §70 svoje knjige razlikuje izvođenje (derivaciju) i slaganje (kompoziciju) kao dva temeljna načina tvorbe riječi. Ipak mislimo da se tvorba prefiksima može izdvojiti kao treći temeljni postupak (obrazloženje bi nas odvelo daleko izvan dopuštenih dimenzija ovoga rada), a za ono što Babić (§§104–107) naziva prefiksarno-sufiksarnom tvorbom služimo se kraćim terminom *parasintetička tvorba* (rezultat su dakle *parasintetici*). Dok se u toj tvorbi radi o istodobnom dodavanju prefiksa i afiksa² (npr. *o* + *moguć* + *iti* → *omogućiti*; ne postoji ni **omoguć* ni **mogućiti*), u onome što Babić definira kao složeno-sufiksarnu tvorbu (§§93–94) mi vidimo također izvođenje ali od prethodno tvorenih osnova, koje mogu biti prijedložne sintagme (*preko* + *Save* → *prekosavski*) ili složenice (*bijeli* + *svijet* → *bjelosvjetski*; usp. Anić 1998 /odsada: Anić/, str. 1409, točka 19). U takvim tvorevinama ne može se govoriti o istodobnom dodavanju tvorbenih elemenata ispred i iza osnove nego o dodavanju sufiksa kao posljednjega tvorbenog čina (v. za taj pojam Babić §§32, 58, 64 i dr.). Isto je tako npr. u talijanskom *crocerossina* 'djelatnica Crvenog križa' izvedeno od *Croce Rossa* sufiksom *-ina*, a ne istodobnim dodavanjem *Croce* i *-ina* na osnovu *Rossa* ili sl.

Uz nabrojene tvorbene postupke postoje još dva. Prvi je izvođenje tzv. nultim sufiksom (Babić §§84–85, 1008–1113 i dr.), uglavnom u tvorbi imenica od glagolâ, tj. deverbâlâ, kao *plač* (← *plakati*), *posjet* (← *posjetiti*) itd. Drugi je način tvorba tzv. prefiksoidima i sufiksoidima, tj. internacionalnim (latinskim ili grčkim elementima), koji su u određenom smislu na pola puta između prefiksâ i sufiksâ s jedne, a posve samostalnih leksičkih elemenata (riječi) s druge strane. Dok prefiksi odn. sufiksi mogu stajati samo ispred odn. iza osnove, neki »-oidni«¹ tvorbeni elementi mogući su u oba položaja, npr. *fil-antrop* prema *ruso-fil*. Ti elementi uglavnom nisu samostalne riječi, ali se mogu osamostaliti (npr. *auto*).

3. U ovom paragrafu, redom stranica u *Kaleidoskopu*, analiziramo primjere tvorbe riječi koje smatramo zanimljivima, navodeći prigodice usporedbe s kasnijim djelima Željke Čorak i podatke iz konzultiranih leksikografskih priručnika, a to su Anić, Benešić 1985–1990 (odsada dalje: Benešić) i, kao jedan od najboljih dvojezičnih rječnika, Deanović–Jernej 1993 (odsada: Deanović–Jernej). Gdje se rječnici ne citiraju, znači da dotične riječi u njima nema.

- 1) *A ispod staklenastih opni nazre se nejasan lik, pretvorljiv u mnoštvo slika* [...] (str. 12)

2 Afiks je širi pojam nego sufiks, pa obuhvaća ne samo tvorbu sufiksima (*pjev-ač*) nego i tvorbu gramatičkim morfemima (npr. *sol-iti*, gdje segment *-iti* nije sufiks nego gramatički morfem komutabilan s drugima u pojedinim paradigmama).

Značenje pridjeva *pretvorljiv* jasno je: mogućnost onoga što kazuje osnova (Babić §§1602–1617, 1648–1649). Anić i Deanović–Jernej navode *pretvorljiv* s. v. *pretvoriv*, a Benešić daje za *pretvorljiv* primjer iz V. Kaleba. Za isti tip pridjeva v. i primjer 8.

2) *su-vremenost* Mirka Račkog (str. 25)

Kako u *Kaleidoskopu* nema primjerâ pogrešnoga zadržavanja crtice unutar riječi, *su-vremenost* neće biti pogreška umjesto *suvremenost* nego svjesna grafija, koju možemo definirati kao re-motivaciju, jer u neposredno prethodnom odlomku stoji ovo:

2a) *Neke faze Mirka Račkog, nezavisno i od nacionalno-sadržajnih poticaja i od postignute likovne kvalitete, morat će se iznova odmjeriti sa stanovišta položaja u vremenu.*

Grafija *su-vremenost* vjerojatno želi dakle istaknuti da ta riječ ne znači ‘ono što supostoji danas s nama’ nego ‘ono što u svojem vremenu koincidira s nečim drugim’ (usp. za *suvremenost* Anić s. v.), da se prema tome slike određuju u skladu s vremenom postanka. Zahvaljujući toj re-motivaciji ubrajamo i autoričino *su-vremenost* u tvorbu riječi.

3) *Taj beskrajno promjenljiv [...] značenjem pregust prostor, taj svemir koji se [...] ukazuje u smionim kadrovima crteža na temu Dantea, to ludo oprostorenje puta kojim samo misao može proći, temelj je veličine Račkog [...] (loco ult. cit.)*

Imenica *oprostorenje* izvedena je od parasintetičkoga glagola *oprostoriti*, koji se može parafrazirati kao ‘pretvoriti u prostor’, ‘providjeti prostorom’ ili sl. Babić tu tvorbu obrađuje u §§1922–1929, no našega primjera nema, jer je to sigurno ad hoc tvorevina, što dokazuje da je taj tvorbeni postupak još plodan³ (usp. imenicu *osedravanje* u primjeru 21 i, kasnije, *odragocjenjenje*, u UFZ str. 197, koja je bez sumnje također individualna tvorevina).

4) *sklonost prema sinteznoj i sugestivnoj moći naivnog i dječjeg crteža [...] (str. 33)*

Pridjev *sintezni*, tvoren po modelu npr. *kriza* → *krizni*, dolazi i kasnije, u primjeru *vrhunska ostvarenja [...] moraju biti i jesu sintezna* (str. 103), zatim u navedenoj knjizi UFZ (str. 79 i 133), i u suvremenom dnevnom tisku (S. Križić Roban, *Umjetnička topografija Hrvatske*, Vjesnik 10. 9. 1997, str. 17; Živana Morić, *Ostavka suprotiva Marulu*, Vjesnik 23. 4. 1998, str. 25). Pridjev *sintezni* znači otprilike ‘ono što ima karakter(istike) sinteze’, pa se time razlikuje od pridjevâ *sintetičan* i *sintetički*, koji označavaju ono što je rezultat sinteze (najčešće u tehnološkom ili sličnom smislu, usp. Anić ss. vv.). Babić obrađuje tvorbu pridjevâ sufiksom *-ni* detaljno i na mnogo prostora (§§1409–1462), ali primjer *sintezni* nismo našli. Analogna je tvorevina *gostoprinni*

3 Kao dokaz navodimo primjer *kontemplativno oprostorenje umjetničkih simbola*, u napisu Sandre Križić Roban *Otvoranje jajeta*, Vjesnik 31. ožujka 1998, str. 18. Takve tvorevine spominje i Anić, među onima koje nisu uvrštene u njegov rječnik (str. 1439, točka 129).

(UFZ, str. 95), koja se u svojem kontekstu razlikuje od običnijega *gostoprимljiv* (Deanović–Jernej s. v., Benešić s. v. s primjerom iz Ujevića).

- 5) *mračne rupe nozdrva, očiju, usta rastvorena u posljednjem udahu davljenika. Razmreživanje života u podzemnu izjednačenost svega što sa zemlje silazi.* (str. 36; o slikama Nives Kavurić-Kurtović)

Imenica *razmreživanje* izvedena je od parasintetičkoga glagola *razmreživati*, koji ovdje ima značenje što ga Babić (§1903) navodi kao prvo od četiri moguća značenja za prefiks *raz-*, tj. da se radnja vrši ili širi na različite strane, ali nisu isključena ni ostala (intenzifikacija, postignuće cilja, radnja u suprotnom smjeru; loco cit.). Analogno je stvoren primjer *razravnoteženje* [*u inače simetričnoj kompoziciji*] (UFZ, str. 78), također deverbali od glagola *razravnotežiti*, i to u četvrtom od Babićevih značenja (suprotnost od *uravnotežiti*, Anić s. v.; Deanović–Jernej uz glagol daju i imenicu *uravnoteženje*, ss. vv.).⁴

- 6) *Sili teži nepodvrgnuti, u zajedničkoj plazmi embrioni čekaju izraštenje.* (str. 37)

Imenica *izraštenje* (u opisu jedne slike) izvedena je iz glagola *izrasti*, koji je perfektivan. Babić (§§474–475) naglašava plodnost te tvorbe od imperfektivnih glagola nasuprot ograničenjima od perfektivnih (nekoliko primjera za ove u §§480–482), pa u takve u načelu rijetke tvorevine spada in naš primjer.

- 7) *potrebno je pažljivo pratiti sve što sliku sačinjava: kompoziciju kadra, njenu zgusnutost ili raspršenost, usredištenost ili pomak prema rubovima [...]* (str. 40)

I imenica *usredištenost* izvedenica je od parasintetičkoga glagola *usredištiti*, posve motiviranoga i semantički transparentnoga u značenju ‘dovesti nešto u središte’, koje je različito od običnijega *usredotočiti* ‘koncentrirati pažnju ili sl. na nešto (što već jest) u središtu’ (usp. Anić s. v.). Tu se dakle radi o lokalnom značenju, koje je jedno od četiri što ih navodi Babić (§§1912–1914 i 1931): ulaženje, obuhvaćanje sa svih strana, krajnja zamorenost, postignuće cilja.

- 8) *Kuduz se samom strukturom svoje grafike suprotstavlja potrošivosti, naglašeno antitetično [...]* (str. 43–44)

To je motivirana izvedenica od pridjeva *potrošiv*, jednog od pridjeva koji izriču mogućnost vršenja radnje ako je glagol od kojega su izvedeni prijelazan, kao ovdje (*potrošiv* ← *potrošiti*, *prenosiv* ← *prenositi*, *čitljiv* ← *čitati*), a ako nije prijelazan, mogu značiti i sposobnost ili sklonost (*plačljiv* ← *plakati*, *razdražljiv* ← *razdražiti* (*se*) itd.); usp. Babić §§1608–1610. Antonim ovdje navedenoga pridjeva, tj. *nepotrošiv*,

4 U dokaz plodnosti takvih individualnih i zaista ad hoc tvorevina evo primjera: jednom smo u gradskom autobusu u Puli čuli kako mlada majka opominje kćerkicu da se drži za držač, jer: *ako naglo zakoči, past ćeš i razlijepit ćeš se ko palačinka*. Slika je izvanredna: malo dijete faktično pljusne »sa sve četiri širom« (*raz-*), ne zna ustati pa izgleda kao da se *zalijepilo* za pod (uz to naravno plače i zove mamu).

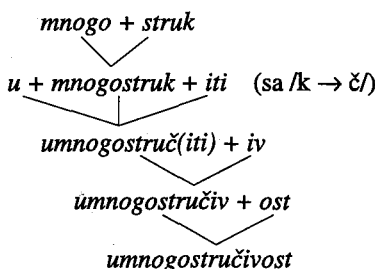
upotrijebila je Željka Čorak, kao lijepu metaforu, u opisu zanimljivosti i trajne vrijednosti starih časopisa (KR, str. 192), a istovrsne su i njezine tvorevine *neobrazloživ* (KR, str. 81), *nezavršiv* (ZK, str. 269), *uništiv* (KR, str. 94) (a ima i drugih). Posljednja tri pridjeva donosi i Anić (ss. vv.), dok Deanović–Jernej daju samo oblike *potrošljiv* i *uništljiv* (ss. vv.). Usp. *nepreskočiv*, Vijnac 4. 6. 1998, str. 17.

- 9) [o demokratizaciji umjetnosti] *pristupačnošću* [...] *formalnim pojednostavnjenjem* [...] i *tehničkom umnogostručivošću* [...] (str. 45)

Od ta tri apstrakta (dva od pridjevâ, jedan od glagola) tvorbeno je najzanimljiviji posljednji. On je potpuno motiviran i semantički transparentan, a u tvorbenom je smislu rezultat čak četiriju tvorbenih činova:

$$4(3(2(u + 1(mnogo + struk)_1 + iti)_2 + iv)_3 + ost)_4$$

Odnosno, u obliku »stabla«:

Analogna je imenica *umnoživost* (str. 51) od pridjeva *umnoživ*, koji Deanović–Jernej daju na prvom mjestu, a *umnožljiv* na drugom.

- 10) *slikarstvo Kalajićeva tipa dovodi u pitanje jednoobličnost njegova unutrašnjeg postojanja*. (str. 46)

I *jednoobličnost* ima značajke ad hoc tvorevine, tj. motiviranost i semantičku transparentnost, a osnova može biti kako *jednooblik* (po modelu *jednolik* → *jednoličnost*; Anić ss. vv.), tako i *jednoličan* (Anić s. v.).

- 11) *ne dopustiti strojevnim zakonitostima* [...] *da naizmjeničnim identifikacijama – za čovjekolikim strojem slijedi strojoliki čovjek – priguše svijest o čovjekovoj nezamjenljivosti*. (str. 51)

Pridjev *strojolik*, u hijazmu (»zrcalnom kontrastu«)⁵ sa *čovjekolik*, izgleda također kao ad hoc tvorevina (po jasnom i posve motiviranom modelu), jer ga nijedan od naših izvora ne donosi. V. za hijizam i primjer 27.

5 Takvi su hijazmi, u raznim varijantama, čest stilem u jeziku Željke Čorak, pa evo izbora primjera: *čovjek je trenutačnost trajnog*. *Čovjek je trajnost trenutačnog*. (str. 6); *u njega [Matissea] se može govoriti o »dubini površine«*; u *Postružnika* o »površini dubine« (str. 31); *Zaštita spomenika je u neku ruku urbanizam unatrag*, kao što bi urbanizam morao biti zaštita unaprijed. (str. 99); *stvoriti iz slobode svoju nužnost*, ili iz nužnosti svoju slobodu. (str. 103); *I tako se iz privremenog koje sadrži privid zakona, sastavlja vrijeme koje otkriva zakon privida*. (str. 139); *Doživljaj ne počinje iz*

- 12) *kao da uistinu tek razbroj može otkriti onaj poticaj za mišljenje koji predstavlja stvarnu vrijednost ovog zbroja.* (str. 52)

Imenica *razbroj*, antonim od *zbroj*, može se opisati bilo kao tvorevina zamjenom prefiksa *s-* (sa /s → z/) prefiksom *raz-* sa značenjem radnje u suprotnom smjeru, bilo kao deverbalska izvedenica od *razbrojiti* (koji imaju Benešić i Deanović–Jernej) ali to po značenju manje odgovara.

- 13) [komentar jedne fotografije] *stari [je] istočnjak, miru veoma odan [...] znajući da kupca čeka uzalud, osigurao cjelodnevni drijemež svojoj misli a nepokret svome tijelu [...]* (str. 57)

Imenica *nepokret*, koju ne bilježi nijedan naš izvor, i opet jednom izgleda kao ad hoc tvorevina, i to bilo negacijom imenice *pokret* (prema *mir* → *nemir*, *red* → *nered* itd.), bilo izvođenjem iz *nepokretan* nultim sufiksom (po modelu *nepovrat* ← *nepovratan*). U OPGM, str. 19, stoji sintagma u poziciji *nepokreta*.⁶

- 14) *Osamljenjem motiva od sklopa u kojem se nalazi [...] autor pojačava njegovu [...] sadržajnost [...]* (str. 58)

Imenica *osamljenje* nije sinonim od *osamljenost*, jer je deverbalska pa označava radnju, dok *osamljenost* znači stanje koje je rezultat procesa osamljenja. Deanović–Jernej daju obje riječi, u djelomičnoj sinonimiji.

- 15) [o fotografijama] *one iznova sastavljaju [...] svijet koji promatramo i u koji su te bilješke pogleda mnogosmjerno ulazile.* (str. 60)

Prilog *mnogosmjerno* izveden je dakako od pridjeva *mnogosmjernan*, koji se uklapa u niz *mnogobojan*, *mnogobrojan*, *mnogoglasan*, *mnogojezičan*, *mnogosložan*, *mnogovrstan* itd. (Deanović–Jernej ss. vv.) odnosno *mnogobrojan*, *mnogoljudan*, *mnogoslojan* (Anić ss. vv.). Sve su to izvedenice sufiksom *-(a)n* od složenih osnova pa se time razlikuju od semantički istovrsnih tvorevina kao *mnogostran*, *mnogostruk* itd., u kojima imamo nulti sufiks.

- 16) *To što mi zapostavljamo neka područja, ne znači da ona prestaju postojati i da se istina svijeta sutra neće ukazati drukčijom od one kojoj smo privrženi (ili nas privrgavaju) danas.* (str. 62)

staroga prema novom. Doživljaj počinje iz novoga prema starom. (ZPP, str. 159); *Bosna [...] će u novijoj povijesti biti zabilježena po srazu slobodnog pada i pada slobode.* (OPGM, str. 42); *[jer mi se] pravim pitanjem ne čini sloboda kulture, nego kultura slobode.* (ib., str. 46; v. i str. 47 i 50); *Ti nisi potonula katedrala, ali si svakako katedrala potonuloga grada.* (ZK, str. 261). Poseban je ovaj primjer iz *Krhotina* (str. 181): jedan kovač u Prezidu, koji je autoričinu djedu pravio kola, istaknuo je jednom na kući obavijest da nije kod kuće; djed je šaljivo dopisao *Pije*, na što se majstor naljutio: *jer je šala odgovarala istini. Ali je kola napravio jednako čvrsta i lijepa, budući da se tada istina rado klanjala šali.*

6 Genitiv *nepokreta* primjer je onoga što nazivamo upotpunjenjem paradigme (v. i primj. 26). Tako je potpisani autor mislio da riječ *nepovrat* dolazi samo u akuzativu s prijedlogom *u* (kako i stoji u Aniću, Benešiću i Deanović–Jerneju), dok nije naišao na Batušićev podnaslov *Slike iz nepovrata* (*Laterna magica*, PSHK, Zagreb 1963, str. 56).

Glagol *privrgavati* semantički je u vezi s pridjevom *privržen*, a što se tiče tvorbe, on je rezultat imperfektivizacije (o čemu v. Babić §§1764–1836) »među-etape« *privrgnuti*, po modelu *izvrgnuti* – *izvrgavati*, *razvrgnuti* – *razvrgavati* i sl. (v. Anić ss. vv.). U ovom kontekstu on je svakako bar djelomično, individualna tvorevina. Za imperfektivizaciju ima u jeziku Željke Čorak i drugih primjera, npr. *preduhitrivati* (KR, str. 30), *nastanjivati* (ib., str. 99) (koje Anić ima), *ugrebavanje* (← *ugrebavati*) (ib., str. 101), *preslagivati* (ib., str. 104) (ova posljednja dva Anić nema) itd.

17) *Tako se lecnemo ili pribojimo ako se samostanske ćelije pretvaraju u hotelske sobe [...]* (str. 78)

Oblik *pribojimo* (*se*) pretpostavlja infinitiv **pribojati se*, a to je posve sigurno individualna i ad hoc tvorevina. Taj je glagol perfektivan, kao i *lecnuti se*, s kojim je u disjunktivnom paru. Originalnost je upravo u kombinaciji *perfektivnoga* aspekta sa značenjem osjećaja *ublaženoga*, *umanjenoga* straha kao očito trajnoga stanja (usp. Anić s. v. *pribojavati se*). Babić našega glagola naravno nema ni u paragrafima o perfektivizaciji (§§1759–1763) ni u onima o prefiksu *pri-* (§§1895–1896), a ne nalazimo ga ni u jednom od konzultiranih rječnika.

18) *takve galerije i muzeji ponekad su samo [...] spremnice [...] ad hoc sabranih i neucjelovljenih izložaka [...]* (ista str.)

Osnova participa *ucjelovljen* nije naravno imenica *cjelov* (s kojom je tek u dalekom srodstvu, v. Skok ERHSJ s. v. *cio*) nego glagol *ucjeloviti*, parasintetička izvedenica od pridjeva *cjelovit* (uz odbacivanje sufiksa *-vit*, o kome v. Babić §§1642–1647), a negativni je prefiks *ne-* posljednji tvorbeni čin.

19) *Nepodesni depoi i nedostatak suvremene tehničke opreme čine od tih ustanova često propadališta, a ne spremišta dragocjenih djela.* (str. 81)

Kako tvorbeni tako i semantička strana posve su jasne, pa je motivacija potpuna, naročito u kontrastu sa *spremišta*.

20) *današnje svezrijedno mjerilo devizne zarade, varavo primamljive posljedice turističke eksplozije [...]* (str. 91)

Pridjev *svezrijedan*, koji ne donosi nijedan od naših izvora, složenica je (po modelu *svenazočan*, *sveopći* itd.; Anić, ss. vv.), ovdje aktualizirana u pomalo ironičkom značenju (radi se o očuvanju Plitvica), koje se dodiruje sa pridjevom *svemoguć* ili *svemoćan* (»svemoguće« devize, nenadmašive po vrijednosti).

21) *proces osedranja, osnovni fenomen Plitvičkih jezera* (loco cit.)

Od imenica *sedra* stvoren je parasintetički glagol *osedravati*, koji označava polagani prirodni proces (tu dakle perfektivni pandan ne bi bio moguć). Nema ga ni Babić (§§1922–1929) ni naši rječnici.

22) *čovjek svojom mjerom teško može obuhvatiti sav raspon ovakve gigantizirane skulpture-arhitekture [...]* (str. 119)

Ovdje se komentira zaista naivna zamisao arhitekta Nicolasa Schöffera o neboderima do 1500 m. visine i kilometarskim stambenim blokovima, pa je glagol

gigantizirati posve opravdan i kao značenje i kao tvorevina. Isti se glagol javlja u autoričnim tekstovima još dva puta: u *Kaleidoskopu*, na str. 128, nalazimo gerundij *gigantizirajući*, a particip stoji u ZPP, gdje na 109. strani Željka Čorak duhovito komentira izgradnju Zagreba (konkretno Trnja) u obliku izoliranih objekata:

22a) *Nikada rasut i diskontinuiran skup objekata nije uspio postati grad. Po svojoj naravi on je gigantizirano selo bez zemlje.*

Po Babiću (§§1723–1724) tvorba glagola na *-izirati* plodna je u suvremenom jeziku, i zaista može se navesti još niz tvorevina koje se javljaju tako reći svakodnevno. Iz autoričinih se djela mogu citirati npr. *minijaturizacija* (KR, str. 97), *estetiziran* (ib., str. 116), i *ekspresivizirati* (ZPP, str. 168; o portalu zagrebačke katedrale), a iz svakodnevnog jezika, terminologije i žargona navodimo iz Anića *ourizirati* (*ourizacija* nema), iz suvremene političke terminologije *finlandizacija* (ni u jednom rječniku), a u Vjesniku od 9. travnja 1998, na 15. strani, u jednom satiričnom napisu o zapadnjačkom utjecaju spominju se *kokakolaizacija*, *mekdonaldizacija* i *plejbojizacija*. Boljega dokaza plodnosti te tvorbe valjda uopće nema!

23) *takva [je] staklena opna katkad uokružena uskim zidanim okvirom [...]*
(str. 124)

Glagol *uokružiti*, bar u ovom kontekstu, nema isto značenje kao običniji glagol *zaokružiti*: dok ovaj drugi znači ‘dati nečemu okrugao, potpun oblik’, naš glagol (u tekstu o tlocrtu crkve) znači ‘staviti nešto u krug okružen ili omeđen čime’. Među glagolima tvorenim prefiksom *u-* Babić (§§1912–1914 i 1931) nema glagola *uokružiti*.

24) *Promajna [...] za koju se čini da se jedino ovako blokovita i sabijena može održati na svom komadiću tla.* (str. 128)

Ovdje se makedonsko selo Galičnik, rastreseno na kosini brijega, uspoređuje s dalmatinskom Promajnom, koja je »zgusnuta na uzak pojas obale i zatvorena golemim planinskim masivom« (loco cit.). Pridjev *blokovit* znači ‘nalik na blok’ ili ‘sastavljen od blokova’, dakle sličnost ili sastav (Babić §§1643–1644), a nalazimo ga još dva puta: u UFZ, str. 171, i u ZPP, str. 97 (u ovom drugom slučaju može značiti samo ‘nalik na blok’, jer se radi o opisu jedne vile). Za usporedbu možemo navesti i pridjev *šokovit* (ZPP, str. 69; u opisu krematorija), koji prema kontekstu znači ‘ono što ima karakter šoka’ ili je ‘rezultat šoka’ ili sl., za razliku od običnijega *šokantan* (npr. ZPP, str. 167, i ZK, str. 296) ‘ono što šokira’ (Anić s. v.). Obje ovdje navedene izvedenice na *-ovit* vjerojatno su individualne ad hoc tvorbe: naši ih izvori ne bilježe.

25) *pred perspektivom dosadno ujednoličenog svijeta, ne bi li neke krajeve [...] trebalo [...] očuvati u njihovu [...] stoljetnom skladu?* (str. 129)

Particip *ujednoličen* pretpostavlja infinitiv *ujednolичiti*, a to je parasintetička tvorevina od osnove *jednolik* (sa /k → č/) ili *jednoličan* s odbacivanjem sufiksa *-an* kao u *obilan* → *obilovati* i sl. Zgodno je navesti i antonim *uraznoličen* (UFZ, str. 102) i izvedenicu *uraznoličenje* (ib., str. 148). Kao model u ovoj tvorbi mogli su poslužiti glagoli *uobličiti*, *uravnotežiti* i sl. (Anić, ss. vv.).

26) *Taj svijet koji još uvijek posjedujemo nalazi se na izmaku, no u izmak ne bi trebalo da povuče i tolika svoja iskustva korisna našem vremenu.* (loco cit.)

Imenica *izmak* (Anić s. v., Deanović–Jernej s. v., Babić §1085) uobičajena je u lokativu s prijedlogom *na*, pa su i primjeri u dvama spomenutim rječnicima takvi, dok npr. Benešić donosi i nekoliko primjera u genitivu (*nema* odn. *nije bilo izmaka*). Autoričina sintagma *u izmak*, s prijedlogom *u* i akuzativom smjera, primjer je upotpunjenja paradigme, kao i genitivi *nepokreta* i *nepovrata* citirani u bilješci 6.

27) *svjetiljka je [...] metafora života koji izgarajući uzrasta i uzrastajući izgara [...]* (str. 135)

Glagol *uzrastati*, u ovoj efektnoj metafori (koja je također primjer »zrcalnoga kontrasta«, v. primj. 11), rezultat je imperfektivizacije uobičajenoga *uzrasti*, opravdane upravo paralelizmom polaganoga izgaranja svjetiljke – i života. Model su glagoli *dorastati*, *izrastati*, *narastati*, *urastati* i sl. (Anić ss. vv., Babić §1773), dok *uzrastati* u izvorima nema.

4. Prethodno izlaganje, koje se može dopuniti i drugim primjerima,⁷ pokazuje da su u jeziku Željke Čorak zastupljeni svi tvorbeni postupci:

- izvođenje od jednostavnih osnova: *blokovit*, *gigantizirati*, *sintezni*, *šokovit* itd.;
- izvođenje od složenica: *mnogosmjerni*;
- izvođenje od glagola s prefiksima: *podljećaj*, *potrošiv*, *pretvorljiv*;
- izvođenje od parasintetika: *oprostorenje*, *usredištenost* i drugi;
- izvođenje nultim sufiksom: *podsjet*;
- tvorba prefiksima: *privrgavati*, *pribojati se*, *razbroj*;
- slaganje: *strojolik*;
- parasintetičke tvorevine: svi glagoli u osnovi izvedenicâ kao *oprostorenje* i sl.

Posebno se mogu istaknuti komplementarni postupci imperfektivizacije (*privrgavati*) i perfektivizacije (*pribojati se*), koji su bez sumnje najindividualnije autoričine tvorbene kreacije u korpusu, kao i remotivacija u *su-vremenost*. A kao osobito zanimljiv primjer ističemo izvedenicu *umnogostručivost*, analiziranu u primjeru br. 9.

7 Npr.: 1) deverbali *zamišljaj* (KR, str. 40) i *podljećaj* (ib., str. 97); 2) deverbali nultim sufiksom *podsjet* (KR, str. 202), negativno konotiran pridjevom *gorak* (upropašteni nakit, draga uspomena), dok je *podljećaj* pozitivno obilježen (veselje u obilaženju sajmovâ); 3) parasintetik *prevapniti* (KR, str. 198: o preinakama u staroj obiteljskoj kući; subjekt je vrijeme); 4) izvedenica *dvokomponentnost* (KR, str. 74: opis boje na starom vrčiću) od pridjeva *dvokomponentan* (→ *dvije komponente*); usp. *dvokuća*, izraz za dvije bliske i funkcionalno vezane kuće (ZPP, str. 124 i 125; UFZ, str. 212 i bilj. 198); 5) particip *turistificiran* (inf. *turistificirati*), o prostoru pred Mimarom (ZPP, str. 83) itd.; a mogao bi se navesti i niz drugih primjera.

Sve su ovdje analizirane tvorevine s jedne strane dokaz plodnosti tvorbe riječi u suvremenom hrvatskom jeziku, a s druge strane one su ilustracija jezičnoga i stilskoga majstorstva Željke Čorak (da sve njezine tvorevine imaju izrazite stilske vrijednosti, vjerojatno nije uopće potrebno napose dokazivati).

Navedena djela

A. Korpus – djela Željke Čorak:

Kaleidoskop, Zagreb 1970. (polazni korpus; citira se bez kratice).

UFZ: *U funkciji znaka. Drago Ibler i hrvatska arhitektura između dva rata*, Zagreb 1981.

ZK: *Zagrebačka katedrala* (u suautorstvu s Anom Deanović, Zagreb 1988).

KR: *Krhotine. Prilog poznavanju hrvatske provincije u devetnaestom stoljeću*, Zagreb 1991.

OPGM: *Oproštajno pismo gospodinu Mitterrandu*, Zagreb 1993.

ZPP: *Zagreb, pisani prostor*, Zagreb 1994.

B. Ostali naslovi:

Anić 1998: V. Anić, *Rječnik hrvatskog jezika*, Zagreb.

Babić 1986: S. Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb.

Benešić 1985–1990: J. Benešić, *Rječnik hrvatskoga književnoga jezika od Preporoda do Ivana Gorana Kovačića*, 1–12, Zagreb.

Deanović–Jernej 1993: M. Deanović – J. Jernej, *Hrvatsko-talijanski rječnik*, Zagreb.

Skok ERHSJ: P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*, Zagreb 1971–1974.

Abstract

THE TYPES OF WORD FORMATION IN THE WORKS OF ŽELJKA ČORAK

The article analyzes types of word formation (derivation, composition, prefixation, parasynthetics etc.) in the works of Željka Čorak, an outstanding contemporary Croatian writer. In her texts (from 1970 to 1994), besides the common examples many so-called ad hoc or individual formations are attested that show both linguistic (and stylistic) creativity of the author and vitality of word formation in present-day standard Croatian.